

भारत का राजपत्र

The Gazette of India

भारताचे राजपत्र

असाधारण
EXTRAORDINARY
 असाधारण

भाग 12 अनुभाग 1
Part XII Section 1
 भाग बारा अनुभाग 1

प्राधिकार से प्रकाशित
PUBLISHED BY AUTHORITY
 प्राधिकाराद्वारे प्रकाशित

सं. 1	नई दिल्ली, अगस्त 15-21, 2019/24-30 श्रावण (शक) 1941	[खंड 18]
No. 1]	NEW DELHI, AUGUST 15-21, 2019/24-30 SHRAVAN (SAKA) 1941	[Vol. 18]
अं. १	नवी दिल्ली, ऑगस्ट १५-२१, २०१९/२४-३० श्रावण (शके) १९४१	[खंड १८]

स्वतंत्र संकलन म्हणून फाईल करण्यासाठी या भागाला वेगळे पृष्ठ क्रमांक दिले आहेत.

विधि और न्याय मंत्रालय
 (विधायी विभाग)

नई दिल्ली, अगस्त 15-21, 2019/24-30 श्रावण (शक) 1941

- (1) दि ऑल इंडिया सर्विसेस एक्ट, 1951, (2) दि प्रोबेशन ऑफ ऑफेण्डर्स एक्ट, 1958, (3) दि ओथस् एक्ट, 1969, (4) दि अंथोरिटेटिव टेक्स्टस् (सेन्ट्रल लॉज) एक्ट, 1973, (5) दि गवर्नर्स (इमॉल्युमेन्ट्स, अलॉउन्सेस अन्ड प्रिव्हिलेजेस) एक्ट, 1982, (6) दि सेन्ट्रल एज्युकेशनल इन्स्टिट्युशन्स (रिझर्वेशन इन अँडमिशन) एक्ट, 2006, (7) दि मेनेन्स अँण्ड वेल्फेअर ऑफ पेरेन्ट्स अँण्ड सिनियर सिटिझन्स एक्ट, 2007, (8) दि अनआर्गनाईझ वर्कर्स सोशल सिक्युरिटी एक्ट, 2008, (9) दि नेशनल इन्हेलिंगेशन एजन्सी एक्ट, 2008, (10) दि बर्थस्, डेथस् अँण्ड मेरेजेस रजिस्ट्रेशन एक्ट, 1886, (11) दि डिपार्टमेंटल इन्क्वायरीज (इन्फोर्मेट ऑफ अटेंडन्स ऑफ विटनेसेस अँण्ड प्रॉडक्शन ऑफ डॉक्युमेंट्स) एक्ट, 1972, (12) दि प्रि-कन्से शन अँण्ड प्रि-नेटल डायग्नोस्टिक टेक्निक्स (प्रोहिबिशन ऑफ सेक्स सिलेक्शन) एक्ट, 1994, (13) दि ग्राम न्यायालयाज् एक्ट, 2008, (14) दि नेशनल फूड सिक्युरिटी एक्ट, 2013, (15) दि प्रोहिबिशन ऑफ एम्लॉयमेंट अंज मॅन्युअल स्कॅचेन्जर्स अँण्ड देव्हर रिहॅबिलिटेशन एक्ट, 2013 के मराठी अनुवाद राष्ट्रपती के प्राधिकार से प्रकाशित किये जाते हैं और ये प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय 'विधि' अधिनियम, 1973 (1973 का 50) की धारा 2 के खण्ड (क) के अधीन उनके मराठी प्राधिकृत पाठ समझे जायेंगे।

MINISTRY OF LAW AND JUSTICE
(LEGISLATIVE DEPARTMENT)

New Delhi, AUGUST 15-21, 2019/24-30 SHRAVAN (SAKA) 1941

The Translation in Marathi of (1) The All-India Services Act, 1951, (2) The Probation of Offenders Act, 1958, (3) The Oaths Act, 1969, (4) The Authoritative Texts (Central Law) Act, 1973, (5) The Governors (Emoluments, Allowances and Privileges Act, 1982, (6) The Central Educational Institutions (Reservation in Admission) Act, 2006, (7) The Maintenance and Welfare of Parents and Senior Citizens Act, 2007, (8) The Unorganised Workers' Social Security Act, 2008, (9) The National Investigation Agency Act, 2008, (10) The Births, Deaths and Marriages Registration Act, 1886, (11) The Departmental Inquiries (Enforcement of Attendance of Witnesses and Production of Documents) Act, 1972, (12) The Pre-Conception and Pre-natal Diagnostic Techniques (Prohibition of Sex Selection) Act, 1994, (13) The Gram Nyayalayas Act, 2008, (14) The National Food Security Act, 2013, (15) The Prohibition of Employment as Manual Scavengers and their Rehabilitation Act, 2013 are hereby published under the authority of the President and shall be deemed to be the authoritative texts thereof in Marathi under clause (a) of Section 2 of the Authoritative Texts (Central Laws) Act, 1973 (50 of 1973).

विधि व न्याय मंत्रालय

(विधायी विभाग)

नवी दिल्ली, ऑगस्ट १५-२१, २०१९/२४-३० श्रावण (शके) १९४१

गुढील अधिनियमांचे म्हणजे (१) दि आँल इंडिया सर्विसेस अॅक्ट, १९५१, (२) दि प्रोबेशन ऑफ ऑफिडर्स अॅक्ट, १९५८, (३) दि ओथर्स अॅक्ट, १९६९, (४) दि अंथोरिटेटिव टेक्स्ट्स (सेंट्रल लॉज) अॅक्ट, १९७३, (५) दि गवर्नर्स (इमॉल्युमेन्ट्स, अलॉट सेस अॅण्ड प्रिव्हिलेजेस) अॅक्ट, १९८२, (६) दि सेंट्रल एज्युकेशनल इन्स्टिट्युशन्स (रिझर्वेशन इन अॅडमिशन) अॅक्ट, २००६, (७) दि मेंटेनेंस अॅण्ड वेल्फेअर ऑफ पेरेंट्स अॅण्ड सिनियर सिटिंग्स अॅक्ट, २००७, (८) दि अनआर्गनाइझ्ड वर्कर्स सोशल सिक्युरिटी अॅक्ट, २००८, (९) दि नेशनल इन्हेस्टिगेशन एजन्सी अॅक्ट, २००८, (१०) दि बर्थस्, डेथस् अॅण्ड मेरेजेस रजिस्ट्रेशन अॅक्ट, १८८६, (११) दि डिपार्टमेंटल इन्वेस्टिगेशन अॅफ अटेंडन्स ऑफ विटनेसेस अॅण्ड प्रॉडक्शन ऑफ डॉक्युमेंट्स) अॅक्ट, १९७२, (१२) दि प्रिकन्सेप्शन अॅण्ड प्रि-नेटल डायग्नोस्टिक टेक्निक्स (प्रोहिबिशन ऑफ सेक्स सिलेक्शन) अॅक्ट, १९९४, (१३) दि ग्राम न्यायालयाज् अॅक्ट, २००८, (१४) दि नेशनल फूड सिक्युरिटी अॅक्ट, २०१३, (१५) दि प्रोहिबिशन ऑफ एम्प्लॉयमेंट ऑज में युअल स्कॅक्हेन्जर्स अॅण्ड दे अर रिहॅबिलिटेशन अॅक्ट, २०१३ या अधिनियमांचा मराठी अनुवाद याद्वारे, राष्ट्रपतीच्या प्राधिकाराने प्रसिद्ध करण्यात येत असून प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय विधि) अधिनियम, १९७३ (१९७३ चा ५०) याच्या कलम २, खंड (क) अन्वये हा अनुवाद त्या अधिनियमांचे प्राधिकृत पाठ आहेत असे समजले जाईल.

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अधिनियम, २०१३

(सन २०१३ चा अधिनियम क्रमांक २०)

[२७ नोव्हेंबर, २०१८ रोजी यथाविद्यमान]

[१० सप्टेंबर, २०१३.]

लोकांना प्रतिष्ठेने जीवन जगण्यासाठी, परवडणाऱ्या किंमतीमध्ये चांगल्या प्रतीचे अन्न पर्याप्त रमाणात प्राप्त होण्याची सुनिश्चिती करून, मानवी जीवनचक्र मार्गामध्ये अन्न व पोषणविषयक सुरक्षेची त्याच्याशी संबंधित किंवा तदानुषंगिक बाबींकरिता तरतूद करण्यासाठी अधिनियम.

भारतीय गणराज्याच्या चौसष्टाव्या वर्षी, तो संसदेकडून पुढीलप्रमाणे अधिनियमित होवो :—

प्रकरण एक

प्रारंभिक

१. (१) या अधिनियमास, राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अधिनियम, २०१३ असे म्हणावे.

संक्षिप्त नाव,
व्यापी व प्रारंभ.

(२) तो संपूर्ण भारतास लागू असेल.

(३) अन्यथा तरतूद करण्यात आली असेल त्याव्यतिरिक्त, तो दिनांक ५ जुलै, २०१३ पासून अंमलात माला असल्याचे मानण्यात येईल.

२. या अधिनियमामध्ये संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,—

व्याख्या.

(१) “अंगणवाडी” याचा अर्थ, कलम ४, कलम ५ चे पोटकलम (१) च्या खंड (क) आणि कलम ६ याअन्वये, समाविष्ट केलेल्या सेवा देण्यासाठी केंद्र सरकारच्या एकात्मिक बालविकास सेवा योजनेअंतर्गत स्थापन केलेले बाल संगोपन व विकास केंद्र, असा आहे ;

(२) “केंद्रीय संकोष” याचा अर्थ, जो—

(एक) किमान आधारभूत किंमत अंमलात आणून केंद्र सरकारने व राज्य शासनाने प्राप्त केलेला ;

(दोन) आपत्ती साहाय्य व अशा अन्य योजनांसह लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली, अन्य कल्याणकारी योजना याअंतर्गत वाटपासाठी ठेवण्यात आलेला ;

(तीन) उपखंड (दोन) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या योजनांसाठी राखून ठेवलेला ;

अन्नधान्याचा साठा, असा आहे.

(३) “पात्र कुटुंबे” याचा अर्थ, कलम ३ च्या पोटकलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेली प्राथम्यक्रमित कुटुंबे आणि अंत्योदय अन्न योजने अंतर्गत येणारी कुटुंबे, असा आहे ;

१९५५ चा

१०:

(४) “रास्त भाव दुकान” याचा अर्थ, लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत शिधापत्रिकाधारकांना, अत्यावश्यक वस्तू अधिनियम, १९५५ च्या कलम ३ अन्वये काढलेल्या आदेशाद्वारे आवश्यक वस्तूंच्या वितरणासाठी ज्या दुकानास लायसन देण्यात आले आहे असे दुकान, असा आहे ;

(५) “अन्नधान्ये” याचा अर्थ, केंद्र सरकारकडून वेळोवेळी आदेशाद्वारे निश्चित करण्यात येतील अशा गुणवत्तेच्या मानकांशी अनुरूप तांदूळ, गहू किंवा भरड अन्नधान्ये किंवा त्यांचे मिश्रण, असा आहे ;

(६) “अन्न सुरक्षा” याचा अर्थ, प्रकरण दोन अन्वये विनिर्दिष्ट केलेल्या हक्कदार प्रमाण असलेल्या अन्नधान्याच्या राशीचा व भोजनाचा पुरवठा, असा आहे ;

(७) “अन्न सुरक्षा भत्ता” याचा अर्थ, कलम ८ अन्वये हक्कदार व्यक्तीस संबंधित राज्य शासनाकडून द्यावयाची रक्कम, असा आहे ;

(८) “स्थानिक प्राधिकरण” यामध्ये पंचायत, नगरपालिका, जिल्हा मंडळ, कटक मंडळ, नगररचना प्राधिकरण आणि आसाम, मणिपूर, मेघालय, मिश्रोरम, नागालॅन्ड व त्रिपूरा या राज्यांमध्ये जेथे पंचायती अस्तित्वात नाहीत तेथे ग्रामपरिषद किंवा समिती किंवा कोणत्याही नावाने संबोधण्यात येणारा, संविधान किंवा भाग बारा—(१८)—१३३

स्वयं-शासनाकरिता त्या त्या वेळी अंमलात असलेला कोणताही कायदा, यांन्वये प्राधिकृत केलेला अन्य कोणताही निकाय किंवा विनिर्दिष्ट स्थानिक क्षेत्रामध्ये नागरी सेवांचे नियंत्रण व व्यवस्थापन निहित असलेले कोणतेही अन्य प्राधिकरण किंवा निकाय, यांचा समावेश होतो ;

(९) “भोजन” याचा अर्थ, केंद्र सरकारकडून विहित करण्यात येईल असे गरम शिजवलेले किंवा आधी शिजवलेले आणि वाढण्यापूर्वी गरम केलेले भोजन किंवा घरी नेलेला शिधा, असा आहे ;

(१०) “किमान आधारभूत किंमत” याचा अर्थ, केंद्र सरकारने आणि राज्य शासनाने व त्यांच्या अभिकरणांनी केंद्रीय संकोषासाठी शेतकऱ्यांकडून ज्या किंमतीस अन्नधान्ये प्राप्त केली आहेत ती केंद्र सरकारकडून घोषित केलेली आधासित किंमत, असा आहे ;

(११) “अधिसूचना” याचा अर्थ, या अधिनियमाअन्वये काढलेली व राजपत्रात प्रसिद्ध केलेली अधिसूचना, असा आहे ;

(१२) “अन्य कल्याणकारी योजना” याचा अर्थ, ज्या लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली बरोबरच ज्या योजनेअंतर्गत योजनांचा एक भाग म्हणून, अन्नधान्ये किंवा भोजन पुरविण्यात येते अशा शासकीय योजना, असा आहे ;

(१३) “विकलांग व्यक्ती” याचा अर्थ, विकलांग व्यक्तींसाठी (समान संधी, हक्कांचे संरक्षण आणि पूर्ण सहभाग) अधिनियम, १९९५ याच्या कलम २ च्या खंड (न) मध्ये व्याख्या करण्यात आली आहे अशी व्यक्ती, १९९६ चा १. असा आहे ;

(१४) “प्राथम्यक्रमित कुटुंबे” याचा अर्थ, कलम १० अन्वये निश्चित केली आहेत अशी कुटुंबे, असा आहे ;

(१५) “विहित” याचा अर्थ, या अधिनियमान्वये केलेल्या नियमांद्वारे विहित केलेले, असा आहे ;

(१६) “शिधापत्रिका” याचा अर्थ, लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत रास्त भाव दुकानांमधून अत्यावश्यक वस्तुंच्या खरेदीकरिता राज्य शासनाच्या आदेशान्वये किंवा प्राधिकाराअन्वये निर्गमित केलेला दस्तऐवज, असा आहे ;

(१७) “ग्रामीण क्षेत्र” याचा अर्थ, त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याअन्वये स्थापन केलेले किंवा घटित केलेली, कोणतीही नागरी स्थानिक संस्था किंवा कटक मंडळ याद्वारे समाविष्ट केलेल्या क्षेत्रांखेरीज राज्यातील कोणतेही क्षेत्र, असा आहे ;

(१८) “अनुसूची” याचा अर्थ, या अधिनियमाला जोडलेली अनुसूची, असा आहे ;

(१९) “ज्येष्ठ नागरिक” याचा अर्थ, मातापिता व ज्येष्ठ नागरिक यांचा निर्वाह व कल्याण अधिनियम, २००७ चा २००७ याच्या कलम २ च्या खंड (ज) अन्वये व्याख्या केली आहे अशी व्यक्ती, असा आहे ; ५६.

(२०) “सामाजिक लेखाजोखा” याचा अर्थ, ज्यामध्ये लोक सामूहिकपणे कार्यक्रमाचे किंवा योजनेचे नियोजन व अंमलबजावणी यांचे संनियंत्रण व मूल्यमापन करतात अशी प्रक्रिया, असा आहे ;

(२१) “राज्य आयोग” याचा अर्थ, कलम १६ अन्वये घटित केलेला राज्य अन्न आयोग, असा आहे ;

(२२) संघ राज्यक्षेत्राशी संबंधित “राज्य शासन” याचा अर्थ, संविधानाच्या अनुच्छेद २३९ अन्वये नियुक्त केलेला संघ राज्यक्षेत्राचा प्रशासक, असा आहे ;

(२३) “लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली” याचा अर्थ, रास्त भाव दुकानामार्फत शिधापत्रिका धारकांना अत्यावश्यक वस्तुंच्या वितरणासाठीची प्रणाली, असा आहे ;

(२४) “दक्षता समिती” याचा अर्थ, या अधिनियमाअन्वये, सर्व योजनांच्या अंमलबजावणीचे पर्यवेक्षण करण्यासाठी कलम २९ अन्वये घटित केलेली समिती, असा आहे ;

(२५) यात व्याख्या न केलेले शब्द व शब्दप्रयोग, परंतु, अत्यावश्यक वस्तू अधिनियम, १९५५ किंवा १९५५ चा अन्य कोणताही संबद्ध अधिनियम, यामध्ये व्याख्या केलेल्या शब्द व शब्दप्रयोग यांना त्या अधिनियमांमध्ये १०. अनुक्रमे जो अर्थ, नेमून दिलेला असेल तोच अर्थ असेल.

प्रकरण दोन

अन्न सुरक्षेसाठी तरतुदी

३. (१) कलम १० च्या पोटकलम (१) अन्वये निश्चित केलेली प्राथम्यक्रमित कुटुंबातील प्रत्येक लक्ष्याधारित व्यक्ती, लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत, राज्य शासनाकडून अनुसूची एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत प्राप्त करण्यास हक्कदार असेल :

परंतु असे की, अंत्योदय अन्न योजनेअंतर्गत समाविष्ट असलेली कुटुंबे उक्त योजनेमध्ये प्रत्येक राज्यासाठी केंद्र सरकारकडून विनिर्दिष्ट करण्यात येईल आशा मर्यादेपर्यंत अनुसूची एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किंमतीत, प्रत्येक कुटुंब दरमहा पस्तीस किलो इतक्या अनन्धान्यास हक्कदार असेल :

परंतु आणखी असे की, जर या अधिनियमाअन्वये कोणत्याही राज्याला अनन्धान्याचे वार्षिक वाटप हे, सांगन्यतः लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत मागील तीन वर्षांकरिता प्राप्त झालेल्या सरासरी वार्षिक अनन्धान्यापेक्षा कमी असेल तर, ते केंद्र सरकारकडून निर्धारित करण्यात येईल आशा किंमतीने संरक्षित करण्यात येईन आणि राज्याला अनुसूची चार मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे अनन्धान्याचे वाटप करण्यात येईल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, अंत्योदय “अन्न योजना” याचा अर्थ, केंद्र सरकारने २५ डिसेंबर, २०१० रोजी उक्त नावाने सुरु केलेली ; आणि वेळोवेळी फेरबदल केलेली योजना, असा आहे.

(२) पोटकलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या पात्र कुटुंबांच्या व्यक्तींचे अर्थसाहाय्यित किंमतीसाठीचा हक्क, ग्रामोण लोकसंख्येच्या पंचाहत्तर टक्क्यांपर्यंत आणि नागरी लोकसंख्येच्या पन्नास टक्क्यांपर्यंत बाढविण्यात येतांल.

(३) पोटकलम (१) ला अधीन राहून, राज्य शासनास, पात्र कुटुंबांतील व्यक्तींना, केंद्र सरकारकडून विनिर्दिष्ट करण्यात येईल आशा मार्गदर्शक तत्त्वानुसार ज्याप्रमाणात अनन्धान्यास हक्कदार असलेल्या अनन्धान्याएवजी गव्हर्नर येतांल.

४. केंद्र सरकारकडून तयार करण्यात येतील अशा योजनांना अधीन राहून, प्रत्येक गरोदर महिला व स्तन्यदा मातांना गरोदर महिला व स्तन्यदा मातांना पोषणविषयक साहाय्य.

(क) गरोदर असताना आणि मूल जन्मल्यानंतर सहा महिने स्थानिक अंगणवाडीमार्फत, अनुसूची दोन मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या पोषणविषयक मानकांची पूर्तता करण्याकरिता मोफत भोजनासाठी हक्कदार असेल ; आणि

(ख) केंद्र सरकारकडून विहित करण्यात येईल अशा हप्त्यांमध्ये सहा हजार रुपयांपेक्षा कमी नसेल अंतक्या प्रसूती लाभासाठी हक्कदार असेल :

परंतु असे की, केंद्र सरकार किंवा राज्य शासन किंवा सार्वजनिक क्षेत्र उपक्रम यांच्याकडे नियमित कामावर असलेल्या किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याअन्वये ज्यांना समान प्रसूती लाभ प्राप्त होतात अशा सर्व गरोदर महिला व स्तन्यदा माता या खंड (ख) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या लाभांना हक्कदार असणार नाहीत.

५. (१) खंड (ख) मध्ये अंतर्भूत असलेल्या तरतुदीना अधीन राहून, चौदा वर्षांपर्यंतचे प्रत्येक बालक मुलांना पोषण- विषयक साहाय्य.

(क) सहा महिने ते सहा वर्ष वयोगटातील मुलांच्या बाबतीत, अनुसूची दोनमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या पोषणविषयक मानकांची पूर्तता करण्याकरिता स्थानिक अंगणवाडीमार्फत मोफत योग्य भोजन :

परंतु असे की, सहा महिन्यांखालील वयाच्या मुलांकरिता केवळ स्तनपानाला प्रोत्साहन देण्यात येईल ;

(ख) इयत्ता आठवीच्या वर्षांपर्यंतच्या किंवा सहा ते चौदा वयोगटातील मुलांच्या बाबतीत यांपैकी जे लागू असेल तेथे त्या स्थानिक संस्थांद्वारे संचालित सर्व शाळा शासकीय व शासन अनुदानित शाळांमध्ये शालेय सुटीचा दिवस सोडून, दररोज एकवेळचे मध्यान्ह भोजन, अनुसूची दोन मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या पोषणविषयक मानकांची पूर्तता करण्याकरिता मोफत देण्यात येईल.

(२) पोटकलम (१) च्या खंड (ख) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या प्रत्येक शाळेत व अंगणवाडीत अन्न शिजविण्यासाठी, पिण्याच्या पाण्यासाठी व स्वच्छतेसाठी सुविधा असतील :

परंतु असे की, नागरी क्षेत्रात जेथे जेथे आवश्यक असेल तेथे तेथे, केंद्र सरकारने जारी केलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार भोजन शिजविण्यासाठी मध्यवर्ती स्वयंपाकघराच्या सुविधांचा वापर करता येईल.

बालकाच्या कुपोषणास प्रतिबंध व व्यवस्थापन.

६. राज्य शासन अनुसूची दोनमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या पोषणविषयक मानकांची पूरता करता यावी यासाठी, जी मुले कुपोषित आहेत अशी मुले अंगणवाडीमार्फत निश्चित करील व त्यांना मोफत भोजन पुरवील.

हक्कांची जाणीव होण्यासाठी योजनांची अंमलबजावणी

७. राज्य शासन, केंद्र सरकारकडून विहित करण्यात येईल अशा रीतीने केंद्र सरकार व राज्य शासनामध्ये खर्च वाटून घेण्यासह असलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार कलमे ४,५ व ६ अन्वये हक्कांचा समावेश असलेल्या अंमलबजावणी योजनांची अंमलबजावणी करील.

प्रकरण तीन

अन्न सुरक्षा भत्ता

विवक्षित प्रकरणांमध्ये अन्नसुरक्षा भत्ता प्राप्त करण्याचा

८. प्रकरण दोन अन्वये हक्कदार व्यक्तींना, अन्नधान्य किंवा भोजन यांचा हक्कदार प्रमाणात पुरवठा करण्यात आला नसेल तर, अशी व्यक्ती, केंद्र सरकारकडून विहित करण्यात येईल अशा वेळेत आणि अशा रीतीने संबंधित राज्य शासनाकडून प्रत्येक व्यक्तीला द्यावयाचा असा अन्न सुरक्षा भत्ता प्राप्त करण्यास हक्कदार असेल.

हक्क

प्रकरण चार

पात्र कुटुंबांची निश्चिती करणे

लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत येणारा अन्नसुरक्षा भत्ता लोकसंख्या आहे असा जनगणनेनुसार अंदाजित लोकसंख्येच्या आधारे गणना करण्यात येईल.

९. प्रत्येक राज्यासाठी ग्रामीण व नागरी क्षेत्रांतील लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत येणारा टक्केवारी, कलम ३ च्या पोटकलम (२) ला अधीन राहून, केंद्र सरकारकडून निर्धारित करण्यात येईल, आणि राज्याच्या अशा ग्रामीण व नागरी क्षेत्रांत येणाऱ्या व्यक्तींची एकूण संख्येची संबंधित आकडेवारी प्रसिद्ध करण्यात आली आहे असा जनगणनेनुसार अंदाजित लोकसंख्येच्या आधारे गणना करण्यात येईल.

राज्य शासनान मार्गदर्शकतर्त्त्व तयार करणा

१०. (१) राज्य शासन ग्रामीण व नागरी क्षेत्रांसाठी कलम ९ अन्वये निर्धारित केलेल्या व्यक्तींच्या संख्येमधून पुढीलप्रमाणे कुटुंबे निश्चित करील,—

(क) उक्त योजनेस लागू असलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार कलम ३ च्या पोटकलम (१) अन्वये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या मर्यादेपर्यंत अंत्योदय अन्न योजनेअंतर्गत समाविष्ट करावयाची कुटुंबे ;

(ख) राज्य शासनास विनिर्दिष्ट करता येईल अशा मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत समाविष्ट करावयाची प्राथम्यक्रमित कुटुंबे म्हणून उर्वरित कुटुंबे :

परंतु असे की, राज्य शासनास, अधिनियमाच्या प्रारंभानंतर शक्य तितक्या लवकर मात्र, ३६५ दिवसांपेक्षा अधिक नसेल अशा कालावधीत, या पोटकलमाअन्वये तयार केलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार पात्र कुटुंबे निश्चित करता येतील :

परंतु आणखी असे की, राज्य शासन, अशी कुटुंबाची निश्चिती पूर्ण होईपर्यंत, विद्यमान लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत केंद्र सरकारकडून अन्नधान्याचे वाटप प्राप्त करणे चालू ठेवोल.

(२) राज्य शासन, पोटकलम (१) अन्वये तयार केलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार, ग्रामीण व नागरी क्षेत्रांसाठी कलम ९ अन्वये निर्धारित केलेल्या व्यक्तींच्या संख्येमधून पात्र कुटुंबांची सूची अद्यायावत करील.

पात्र कुटुंबाची सूची प्रसिद्ध करणे व ती प्रदर्शित करणे.

११. राज्य शासन, निश्चित केलेल्या पात्र कुटुंबांची सूची सार्वजनिक ठिकाणी लावेल आणि ती ठळकपणे प्रदर्शित करील.

प्रकरण पाच

लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणालीमध्ये सुधारणा

१२. (१) केंद्र सरकार व राज्य शासन, या अधिनियमात त्यांच्यासाठी उद्देशित असलेल्या भूमिकेशी लक्ष्याधारित तुरुप लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणालीमध्ये अधिकाधिक आवश्यक सुधारणा हाती घेण्याकरिता प्रयत्नांची शिक्षित करतील.

(२) सुधारणांमध्ये इतर गोष्टींबरोबरच पुढील गोष्टींचा अंतर्भाव असेल—

(क) लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणालीच्या किरकोळ दुकानांना अन्नधान्याची त्यांच्या दारापर्यंत पोचवणी करणे;

(ख) सर्व स्तरांवरील व्यवहारांची पारदर्शक नोंद होण्याची सुनिश्चिती करण्यासाठी व त्याचे अपवहन रोखण्यासाठी सुरुवातीपासून शेवटपर्यंत संगणकीकरणासह माहिती व दळणवळण तंत्रज्ञान साधनांचे उपयोजन करणे;

(ग) या अधिनियमान्वये लाभांचे योग्य लक्ष्य साधण्यासाठी हक्कदार लाभार्थ्यांची बायोमॅट्रिक माहितीसह विशिष्ट ओळख पटविण्याकरिता “आधार” चा प्रयोग करणे;

(घ) नोंदीची पूर्ण पारदर्शकता;

(ङ) रास्त भाव दुकानाचे लायसन देण्यासाठी पंचायती, स्वयंसाहाय्यता गट, सहकारी संस्था, यांसारख्या सार्वजनिक संस्था किंवा सार्वजनिक मंडळे यांना आणि महिला किंवा त्याचे समूह रास्त भाव दुकानांचे व्यवस्थापन पाहणे, यांना प्राधान्य देणे;

(च) मुदतीनंतर सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत वितरित केलेल्या वस्तूंमध्ये विविधता आणणे;

(छ) स्थानिक सार्वजनिक वितरण प्रतिमाने व धान्य बँकांना साहाय्य करणे;

(ज) केंद्र सरकारकडून विहित करण्यात येईल अशा क्षेत्रात व अशा रीतीने प्रकरण दोनमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या लक्ष्याधारित लाभार्थीचे अन्नधान्यासंबंधातील हक्क सुनिश्चित करण्यासाठी, त्यांच्यासाठी रोख हस्तांतरण (कॅश ट्रान्सफर), अन्नकूपन, यांसारख्या योजना किंवा इतर योजना सुरु करणे.

प्रकरण सहा

महिला सक्षमीकरण

१३. (१) प्रत्येक पात्र कुटुंबातील अठरा वर्षांपेक्षा कमी वयाची नसलेली ज्येष्ठ महिला, शिधापत्रिका निर्मित करण्याच्या प्रयोजनासाठी कुटुंबप्रमुख असेल.

(२) जेथे कोणत्याही कुटुंबामध्ये महिला नसेल किंवा अठरा वर्षांची किंवा त्यावरील महिला नसेल मात्र, अट रा वर्षांखालील महिला सदस्य असेल तेथे कुटुंबातील सर्वात ज्येष्ठ पुरुष सदस्य, शिधापत्रिका निर्गमित करण्याच्या प्रयोजनासाठी कुटुंब करण्याच्या प्रयोजनार्थ, कुटुंबप्रमुख असेल आणि वयाची अठरा वर्षे पूर्ण केल्यावर महिला सदस्य अशा पुरुष सदस्याच्या जागी अशा शिधापत्रिकेसाठी कुटुंबप्रमुख होईल.

प्रकरण सात

तक्रार निवारण यंत्रणा

१४. प्रत्येक राज्य शासन, अंतर्गत तक्रार निवारण यंत्रणा निर्माण करील ज्यामध्ये दूरध्वनी केंद्र, मदत केंद्र, अंतर्गत तक्रार मध्य स्थ अधिकाऱ्याचे पदनाम किंवा विहित करण्यात येईल अशा अन्य यंत्रणेचा समावेश करता येईल.

निवारण यंत्रणा.

१५. (१) राज्य शासन, प्रकरण दोन अन्वये हक्कदार असलेल्या अन्नधान्य किंवा भोजन वितरणाशी जिल्हा तक्रार आर्ग या अधिनियमाखालील हक्क लागू करण्याशी संबंधित बाबींमध्ये बाधित झालेल्या व्यक्तींच्या तक्रारीचे शीटेने व प्रभावीपणे निवारण करण्यासाठी प्रत्येक जिल्ह्याकरिता जिल्हा तक्रार निवारण अधिकारी म्हणून एका अधिकाऱ्याची नियुक्ती करील किंवा त्यास पदनिर्देशित करील.

(२) जिल्हा तक्रार निवारण अधिकारी म्हणून नियुक्तीसाठी अर्हता व त्यांचे अधिकार हे राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येतील असे असतील.

(३) जिल्हा तक्रार निवारण अधिकान्याच्या नियुक्तीची रीत आणि अटी व शर्ती या राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येतील अशा असतील.

(४) राज्य शासन, जिल्हा तक्रार निवारण अधिकारी व अन्य कर्मचारीवर्ग यांचे वेतन व भत्ते यांकरिता आणि त्यांच्या योग्य कार्यान्वयनासाठी आवश्यक वाटेल अशा अन्य खर्चाकरिता तरतुद करील.

(५) पोटकलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेला अधिकारी, हक्काचे अन्नधान्य व भोजन यांचे वितरण न केल्यासंबंधीच्या तक्रारी व त्याच्याशी संबंधित बाबी ऐकून घेईल आणि राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येईल अशा रीतीने व अशा वेळेत त्यांचे निवारण करण्यासाठी आवश्यक ती कार्यवाही करील.

(६) कोणताही तक्रारदार किंवा अधिकारी किंवा प्राधिकारी, ज्याच्या विरुद्ध पोटकलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अधिकान्याने आदेश संस्त केला असेल व ज्याचे तक्रारीचे निवारण झाल्याचे समाधान झालेले नसेल अशा तक्रारदारास किंवा अधिकान्यास किंवा प्राधिकान्यास अशा आदेशाविरुद्ध राज्य आयोगासमोर अपील दाखल करता येईल.

(७) पोटकलम (६) खालील प्रत्येक अपील, राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येईल अशा रीतीने व अशा कालावधीत करता येईल.

राज्य अन्न आयोग. १६. (१) या अधिनियमाच्या अंमलबजावणीचे संनियंत्रण करण्याच्या व आढावा घेण्याच्या प्रयोजनार्थ, प्रत्येक राज्य शासन, अधिसूचनेद्वारे एक राज्य अन्न आयोग घटित करील.

(२) राज्य आयोग,—

(क) अध्यक्ष ;

(ख) पाच अन्य सदस्य ; आणि

(ग) एक सदस्य-सचिव, जो त्या शासनाच्या सहसचिवाच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जा नसलेला राज्य शासनाचा अधिकारी असेल,

यांचा मिळून बनलेला असेल :

परंतु असे की, त्यात किमान दोन महिला असतील मग त्या अध्यक्ष, सदस्य किंवा सदस्य-सचिव यांपैकी घोषीही असोत :

परंतु आणखी असे की, एक अनुसूचित जातीची व एक अनुसूचित जनजातीची व्यक्ती असेल मग ती अध्यक्ष, सदस्य किंवा सदस्य-सचिव यांच्यापैकी कोणीही असो.

(३) अध्यक्ष व इतर सदस्यांची नियुक्ती पुढील व्यक्तीमधून करण्यात येईल—

(क) जी अखिल भारतीय सेवेतील किंवा संघराज्याच्या किंवा राज्याच्या अन्य कोणत्याही नागरी सेवेतील सदस्य आहे किंवा सदस्य झाली आहे किंवा अन्न सुरक्षा धोरण तयार करणे आणि कृषि, नागरी पुरवठा, पोषण आहार, आरोग्य किंवा कोणत्याही संलग्न क्षेत्रातील प्रशासन यांच्याशी संबंधित असलेल्या बाबीमधील ज्ञान व अनुभव असलेली संघराज्य व राज्य यांच्या अखत्यारित नागरी पद धारण करणारी व्यक्ती ; किंवा

(ख) कृषि, कायदा, मानवी हक्क, समाजसेवा, व्यवस्थापन, पोषण आहार, आरोग्य, अन्धोरण किंवा लोकप्रशासनातील विस्तृत ज्ञान व अनुभव असलेली सार्वजनिक जीवनामधील नामांकित व्यक्ती ; किंवा

(ग) जिने गरिबांच्या अन्न व पोषण विषयक हक्कांच्या सुधारणेशी संबंधित कामात लौकिक सिद्ध केला आहे अशी व्यक्ती.

(४) अध्यक्ष व प्रत्येक अन्य सदस्य, त्याने पदग्रहण केल्याच्या दिनांकापासून पाच वर्षापेक्षा अधिक नसेल इतक्या मुदतीसाठी पद धारण करील आणि तो पुनर्नियुक्तीसाठी पात्र असेल :

परंतु असे की, वयाची पासष्ट वर्ष पूर्ण झाल्यानंतर, कोणतीही व्यक्ती, अध्यक्ष किंवा इतर सदस्य म्हणून, पद धारण करणार नाही.

(५) नियुक्तीची पद्धत व अन्य अटी व शर्ती ज्यांना अधीन राहून, राज्य आयोगाचा अध्यक्ष, इतर सदस्य व भद्रस्य-सचिव यांची नियुक्ती करण्यात येते आणि राज्य आयोगाच्या बैठकांची वेळ, ठिकाण व कार्यपद्धती (अशा बैठकांच्या गणपूर्तीसह) आणि त्यांचे अधिकार हे राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येतील असे असतील.

(६) राज्य आयोग पुढील कार्य हाती घेईल :—

(क) राज्याशी संबंधित या अधिनियमाच्या अंमलबजावणीचे संनियंत्रण व मूल्यमापन करणे ;

(ख) प्रकरण दोन अन्वये तरतूद केलेल्या हक्कांच्या उल्लंघनाबाबत एकत्र स्वतःहून किंवा तक्रार प्राप्त झाल्यावर चौकशी करणे ;

(ग) या अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीबाबत राज्य शासनास सल्ला देणे ;

(घ) या अधिनियमात विनिर्दिष्ट केलेले हक्क व्यक्तींना पूर्णपणे प्राप्त ठावे याकरिता, अन्न व पोषण आहाराशी संबंधित योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी करण्याकरिता राज्य शासनाला, प्रस्तुत सेवा प्रदान करण्यामध्ये गुंतलेल्या त्यांच्या अभिकरणांना, स्वायत्त संस्थांना तसेच अशासकीय संघटनांना सल्ला देणे ;

(ड) जिल्हा तक्रार निवारण अधिकाऱ्याच्या आदेशाविरुद्ध अपिलाची सुनावणी करणे ;

(च) राज्य शासनाकडून राज्य विधानमंडळापुढे ठेवण्यात येणारे वार्षिक अहवाल तयार करणे.

(७) राज्य शासन, राज्य आयोगाच्या योग्य कार्यान्वयनासाठी त्यास आवश्यक वाटेल अशा प्रशासकीय व तांत्रिक कर्मचारीवर्ग राज्य आयोगास उपलब्ध करून देईल.

(८) पोटकलम (७) अन्वये कर्मचारीवर्गाच्या नियुक्तीची पद्धत, त्यांचे वेतन व भत्ते आणि सेवेच्या शर्ती, राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येतील त्याप्रमाणे असतील.

(९) राज्य शासनास,—

(क) जो नादार झाला आहे किंवा त्यास कोणत्याही वेळी नादार म्हणून अभिनिर्णीत केले असेल ; किंवा

(ख) सदस्य म्हणून काम करण्यास शारीरिकदृष्ट्या व मानसिकदृष्ट्या अक्षम झाला असेल ; किंवा

(ग) राज्य शासनाच्या मते ज्यात नैतिक अधःपतनाचा अंतर्भाव आहे अशा एखाद्या अपराधाबद्दल दोषी ठरवले असेल ; किंवा

(घ) सदस्य म्हणून कार्य करण्यात बाधा आणू शक्तील असे त्याने आर्थिक किंवा इतर हितसंबंध संपादित केले असतील ; किंवा

(ङ) ज्याने पदाचा दुरुपयोग अशा प्रकारे केला असेल की, त्याचे पदावर राहणे सार्वजनिक हितास हानीकारक असेल,

अशा अध्यक्षास किंवा सदस्यास, त्याच्या पदावरून दूर करता येईल.

(१०) सदर बाबतीत, त्यास त्याचे म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्याखेरीज, अशा कोणत्याही अध्यक्षास किंवा सदस्यास, पोटकलम (९) च्या खंड (घ) किंवा खंड (ड) अन्वये त्याच्या पदावरून दूर करण्यात येणार नाही.

१७. राज्य शासन, अध्यक्ष, इतर सदस्य, सदस्य-सचिव, सहायक कर्मचारीवर्ग यांचे वेतन व भत्ते, आणि राज्य आयोगाचे अन्य आयोगाच्या योग्य कार्यान्वयनासाठी आवश्यक असलेला अन्य प्रशासकीय खर्च, यांसाठी तरतूद करील.

अध्यक्ष, सदस्य,
सदस्य-सचिव,
आणि इतर
कर्मचारीवर्ग यांचे
वेतन व भत्ते.

१८. राज्य शासनास, त्यास आवश्यक वाटस्यास, अधिसूचनेद्वारे, कलम १६ मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या राज्य अ योगाच्या अधिकारांचा वापर करण्यासाठी व त्याची कार्य पार पाडण्यासाठी कोणत्याही सांविधिक आयोगाची किंवा निकायाची नियुक्ती करता येईल.

राज्य आयोग
म्हणून कार्य
करण्यासाठी
कोणताही आयोग
किंवा निकाय
यांची नियुक्ती
करणे.

१९. कलम १६ च्या पोटकलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी संयुक्त राज्य अन्न केंद्र सरकारच्या मान्यतेने, दोन किंवा अधिक राज्यांना मिळून एक संयुक्त अन्न आयोग असेल.

आयोग.

चौकशीशी संबंधित

२०. (१) राज्य आयोगास कलम १६ च्या पोटकलम (६) च्या खंड (ख) व (ड) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या

अधिकार: कोणत्याही बाबीची चौकशी करताना दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ अन्वये दाव्याची न्यायचौकशी करताना, दिवाणी १९०८ चा न्यायालयास आणि विशेषतः पुढील बाबतीत जे अधिकार आहेत ते सर्व अधिकार असतील,—

(क) एखाद्या व्यक्तीस हजर राहण्याबाबत समन्स पाठविणे व हजर राहण्यास भाग पाढणे आणि त्याची शपथेवर तपासणी करणे;

(ख) कोणत्याही दस्तऐवजाचा शोध घेणे व ते सादर करणे;

(ग) शपथपत्रावर साक्षीपुरावा घेणे;

(घ) कोणत्याही न्यायालयाकडून किंवा कार्यालयाकडून कोणताही शासकीय अभिलेख व त्याची प्रत्यांची मागणी करणे; आणि

(ड) साक्षीदारांची किंवा कागदपत्रांची तपासणी करण्यासाठी आयोगपत्रे काढणे;

(२) राज्य आयोगाला, कोणताही खटला, तो चालविण्यासाठी अधिकारिता असणाऱ्या दंडाधिकाऱ्याकडे अग्रेषित करण्याचा अधिकार असेल आणि ज्या दंडाधिकाऱ्याकडे असा कोणताही खटला अग्रेषित केला असेल तो दंडाधिकारी, तो खटला जणू काही त्याच्याकडे फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ याच्या कलम ३४६ अन्वये १९७४ चा गठविण्यात आला असे मानून, आरोपीविरुद्धच्या तक्रारीच्या सुनावणीची कार्यवाही करील.

२.

रिक्त पद,
इत्यादीमुळे राज्य
आयोगाची
कार्यवाही
विधिअग्राह्य न
ठरणे.

२१. राज्य आयोगाची कोणतीही कृती किंवा कार्यवाही,—

(क) राज्य आयोगातील कोणतेही रिक्त पद किंवा आयोगाच्या रचनेमधील कोणताही दोष; किंवा

(ख) राज्य आयोगाचा अध्यक्ष किंवा सदस्य म्हणून, एखाद्या व्यक्तीच्या नियुक्तीमधील कोणताही दोष; किंवा

(ग) प्रकरणाच्या गुणवत्तेला बाधा न पोचवणारी राज्य आयोगाच्या कार्यपद्धतीतील कोणतीही अनियमितता, या कारणांमुळे विधिअग्राह्य ठरणार नाही.

प्रकरण आठ

अन्न सुरक्षेसाठी केंद्र सरकारची आबंधने

केंद्र सरकारने,
राज्य शासनांना
केंद्रीय संकोषातून
अन्नधान्याचे
आवश्यक प्रमाणात
वाटप करणे.

२२. (१) केंद्र सरकार, पात्र कुटुंबातील व्यक्तींना, अन्नधान्याचा नियमित पुरवठा करण्याची सुनिश्चिती करण्यासाठी, कलम ३ अन्वये हक्कानुसार आणि अनुसूची एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किंमतीने लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत राज्य शासनांना, केंद्रीय संकोषामधून अन्नधान्याचे आवश्यक प्रमाणात वाटप करील.

(२) केंद्र सरकार, कलम १० अन्वये प्रत्येक राज्यात निश्चित केलेल्या पात्र कुटुंबातील एकूण व्यक्तींच्या संख्येनुसार अन्नधान्याचे वाटप करील.

(३) केंद्र सरकार, पात्र कुटुंबातील व्यक्तींसाठी, अनुसूची एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किंमतीत राज्य शासनांना, कलमे ४, ५ व कलम ६ खालील हक्कांच्या संबंधात अन्नधान्याची तरतूद करील.

(४) पोटकलम (१) ला बाधा न आणता, केंद्र सरकार,—

(क) आपल्या स्वतःच्या अभिकरणांमार्फत व राज्य शासनांमार्फत आणि त्यांच्या अभिकरणांमार्फत केंद्रीय संकोषाकरिता अन्नधान्ये प्राप्त करील;

(ख) राज्यांना अन्नधान्याचे वाटप करील;

(ग) प्रत्येक राज्यात केंद्र सरकारने नियुक्त केलेल्या आगारांना वाटपानुसार अन्नधान्याच्या वाहतुकीची तरतूद करील;

(घ) अन्नधान्याची आंतरराज्यीय ने-आण, हाताळणीसाठी केलेला आणि रास्त भावाच्या दुकानदारांना दिलेल्या सीमांत रकमा, यांबाबतचा खर्च भागविण्यासाठी राज्य शासनास केंद्र सरकारकडून विहित करण्यात येईल अंशा मानकांना व रीतीला अनुसरून साहाय्य करण्याची तरतूद करील : आणि

(ड) विविध स्तरांवर आवश्यक असलेल्या आधुनिक व वैज्ञानिक साठवण सुविधा निर्माण करील व त्याचे परिरक्षण करील.

२३. राज्याला केंद्रीय संकोषामधून अन्नधान्याचा कमी पुरवठा झाला असेल त्या बाबतीत, केंद्र सरकारकडून विशित करण्यात येईल अशा रीतीने प्रकरण दोन खालील आबंधनांची पूर्तता करण्यासाठी, केंद्र सरकार, राज्य शासनाला जेवढा कमी पुरवठा झाला असेल त्या प्रमाणात निर्धार्थी तरतूद करील.

केंद्र सरकारने विविध प्रकरणात राज्य शासनाला निर्धार्थी तरतूदी करणे.

प्रकरण नं०

अन्न सुरक्षेसाठी राज्य शासनाची आबंधने

२४. (१) राज्य शासन, आपल्या राज्यातील लक्ष्याधारित लाभार्थीकरिता अन्न सुरक्षेची सुनिश्चिती बरण्यासाठी, केंद्र सरकारच्या विविध मंत्रालयांच्या व विभागांच्या योजनांची व त्यांच्या स्वतःच्या योजनांची, प्रत्येक योजनेकरिता केंद्र सरकारने दिलेल्या मार्गदर्शक तत्वानुसार अंमलबजावणी व संनियंत्रण करण्याकरिता जबाबदार असेल.

अन्न सुरक्षेची सुनिश्चिती करण्यासाठी योजनांची अंमलबजावणी व संनियंत्रण करणे.

(२) लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत राज्य शासनाची पुढीलप्रमाणे कर्तव्ये असतील,—

(क) अनुसूची एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किंमतीत राज्यातील केंद्र सरकारच्या नियुक्त केलेल्या आगारांमधून अन्नधान्याची सुपूर्दगी घेणे, प्रत्येक रास्त भावाच्या दुकानांमध्ये त्यांच्या प्राधिकृत अभिकरणांमार्फत वाटप केलेल्या अन्नधान्याच्या सुपूर्दगीकरिता आंतरराज्यीय वाटपाचे आयोजन करणे ; आणि

(ख) अनुसूची एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किंमतीत हक्कदार व्यक्तींना अन्नधान्याची प्रत्यक्ष सुपूर्दगी किंवा पुरवठा याची सुनिश्चिती करणे.

(३) कलमे ४, ५ व कलम ६ खालील हक्कांच्या संबंधात, आवश्यक अन्नधान्याकरिता, पात्र कुटुंबातील व्यक्तींसाठी अनुसूची एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किंमतीत राज्यातील केंद्र सरकारच्या नियुक्त केलेल्या आगारांमधून अन्नधान्याची सुपूर्दगी घेणे आणि उपरोक्त कलमांमध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे लाभ हक्कांच्या प्रत्यक्ष सुपूर्दगीची सुनिश्चिती करणे ही राज्य शासनाची जबाबदारी असेल.

(४) प्रकरण दोन अन्वये हक्कदार व्यक्तींना त्यांच्या हक्काच्या प्रमाणात अन्नधान्य किंवा भोजन पुरविण्यात न आल्यास, कलम ८ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेला अन्न सुरक्षा भत्ता प्रदान करण्यास राज्य शासन जबाबदार असेल.

(५) लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणालीच्या कार्यक्षम कार्यवाहीसाठी, प्रत्येक राज्य शासन,—

(क) लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली व इतर अन्न आधारित कल्याणकारी योजनांतर्गत आवश्यक असलेल्या अन्नधान्याची पुरेशी सोय करण्यासाठी राज्य, जिल्हा व गट स्तरावरील वैज्ञानिक साठवण सुविधा निर्माण करील व त्याचे परिरक्षण करील ;

(ख) त्यांच्या अन्न व नागरी पुरवठा महामंडळांची व इतर नियुक्त अभिकरणांची योग्यरीत्या क्षमता वाढवील ;

(ग) वेळोवेळी सुधारणा केल्याप्रमाणे अत्यावश्यक वस्तु अधिनियम, १९५५ अन्वये केलेल्या सार्वजनिक वितरण प्रणाली (नियंत्रण) आदेश, २००१ च्या संबंधित तरतुदीनुसार रास्त भाव दुकानांसाठी संस्थात्मक लायसनची व्यवस्था प्रस्थापित करील.

प्रकरण दहा

स्थानिक प्राधिकरणांची आबंधने

२५. (१) स्थानिक प्राधिकरणे, त्यांच्या संबंधित क्षेत्रांमध्ये या अधिनियमाची योग्य अंमलबजावणी करण्यासाठी स्थानिक प्राधिकरणांनी त्यांच्या क्षेत्रांमध्ये लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण

प्राधिकरणांची अंमलबजावणी अंमलबजावणी करणे.

(२) पोटकलम (१) ला बाध न आणता, राज्य शासनास, अधिसूचनेद्वारे, स्थानिक प्राधिकरणाकडे लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणालीच्या अंमलबजावणीसाठी अतिरिक्त जबाबदारी नेमून देता येईल.

स्थानिक प्राधिकरणाची आबंधने. २६. या अधिनियमाच्या तरतुदीच्या अंमलबजावणीसाठी तयार केलेल्या केंद्र सरकारच्या व राज्य शासनांच्या नंत्रालयांच्या व विभागांच्या विविध योजनांची अंमलबजावणी करताना, स्थानिक प्राधिकरणे, त्यांना संबंधित राज्य शासनांकडून अधिसूचनेद्वारे, नेमून देण्यात येतील अशी कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या पार पाडण्यास जबाबदार असतील.

प्रकरण अकरा

पारदर्शकता व उत्तरदायित्व

लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणालीशीसंबंधित सर्व अभिलेख, राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येईल अशा रीतीने सार्वजनिक ठिकाणी ठेवण्यात येईल आणि तो लोकांना तपासणीसाठी खुला ठेवण्यात प्रेईल.

सामाजिक लेखाजोखाचे आयोजन. २७. (१) प्रत्येक स्थानिक प्राधिकरण किंवा राज्य शासनाकडून प्राधिकृत करण्यात येईल असे अन्य कोणतेही प्राधिकरण किंवा निकाय, रास्त भाव दुकाने, लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली व इतर कल्याणकारी प्रोजेना, यांच्या व्यवहारांवर नियतकालिक सामाजिक लेखाजोखा आयोजित करील किंवा आयोजित करण्याची अवस्था करील आणि राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येईल अशा रीतीने, त्यांचे निष्कर्ष प्रसिद्ध करण्याची अवस्था करील आणि आवश्यक कार्यवाही करील.

(२) केंद्र सरकारला, त्यास आवश्यक वाटल्यास, सामाजिक लेखाजोखा आयोजित करण्याचा अनुभव असणाऱ्या स्वतंत्र अभिकरणांमार्फत लेखाजोखा आयोजित करील किंवा आयोजित करण्याची व्यवस्था करील.

दक्षता समित्या स्थापन करणे. २९. (१) लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणालीच्या पारदर्शकतेची व योग्य कार्यान्वयनाची आणि अशा प्रणालीमधील कार्याधिकाऱ्यांचे उत्तरदायित्व सुनिश्चित करण्यासाठी, प्रत्येक राज्य शासन, वेळोवेळी सुधारणा केल्याप्रमाणे अत्यावश्यक वस्तू अधिनियम, १९५५ अन्वये केलेल्या सार्वजनिक वितरण प्रणाली (नियंत्रण) आदेश, १९५५ चा २००१ मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे स्थानिक प्राधिकरणे, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जनजाती, महिला व निराधार १०. अवक्ती किंवा विकलांग व्यक्ती यांना यथोचित प्रतिनिधित्व देऊन राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येईल अशा अवक्तीचा समावेश असलेल्या राज्य, जिल्हा, गट व रास्त भाव दुकान स्तरांवर दक्षता समित्या स्थापन करण्यात ऐतील.

(२) दक्षता समित्या पुढील कार्ये पार पाडतील :—

- (क) या अधिनियमाअन्वये सर्व योजनांच्या अंमलबजावणीचे नियमित पर्यवेक्षण करणे ;
- (ख) या अधिनियमाच्या तरतुदीच्या कोणत्याही उल्लंघनाबाबत, जिल्हा तक्रार निवारण अधिकाऱ्याला लेखी स्वरूपात कळविणे ; आणि
- (ग) कोणताही गैरव्यवहार किंवा निधीचा अपहार आढळून आल्यास जिल्हा तक्रार निवारण अधिकाऱ्याला लेखी स्वरूपात कळविणे.

प्रकरण बारा

अन्न सुरक्षा प्रगत करण्यासाठी तरतूद

दुर्गम, डोंगराळ व जनजाती क्षेत्रांमध्ये राहणाऱ्या लोकांकरिता अन्न सुरक्षा. ३०. केंद्र सरकार व राज्य शासने, या अधिनियमाच्या तरतुदीची आणि विनिर्दिष्ट हक्कांची पूर्तता करणाऱ्या योजनांची अंमलबजावणी करताना, विशेषकरून, ज्या डोंगराळ व जनजाती क्षेत्रातील, जेथे पोहोचणे कठीण असते प्रशी इतर क्षेत्रे व दुर्गम क्षेत्रातील कमकुवत गटांच्या अन्न सुरक्षेची सुनिश्चिती करण्यासाठी त्यांच्या गरजांकडे विशेष सुरक्षा तंक देतील.

अन्न व पोषण-विषयक सुरक्षा अधिक प्रगत करण्यासाठी. ३१. केंद्र सरकार, राज्य शासने व स्थानिक प्राधिकरणे, अन्न व पोषणविषयक सुरक्षा अधिक प्रगत करण्याच्या प्रयोजनार्थ, अनुसूची तीन मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली उद्दिष्टे प्रत्यक्षात आणण्यासाठी आटोकाट प्रयत्न करतील.

उपाय.

प्रकरण तेरा

संकीर्ण

३२. (१) या अधिनियमांच्या तरतुदी, केंद्र सरकार किंवा राज्य शासनास अन्य अन्नआधारित कल्याणकारी अन्य कल्याणकारी योजना चालू ठेवण्यास किंवा तयार करण्यास अवरोध करणार नाहीत.

(२) या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य शासनास, स्वतःच्या मालकीच्या साधनसंपत्तीमधून या अधिनियमाअन्वये तरतूद केलेल्या लाभांपेक्षा अधिक लाभ देणाऱ्या अन्न व पोषण यावर आधारित योजना किंवा परियोजना चालू ठेवता येतील किंवा तयार करता येतील.

३३. राज्य आयोगाला, कोणतीही तक्रार किंवा अपील यावर निर्णय देताना, कोणताही लोकसेवक किंवा शास्ती. प्राधिकरण, जिल्हा तक्रार निवारण अधिकाऱ्याने शिफारस केलेल्या अनुतोषाची तरतूद करण्यास कोणत्याही वाजवी कारणाशिवाय कसूर करीत असल्याबद्दल किंवा अशा शिफारशीकडे त्याने जाणीवपूर्वक दुर्लक्ष करीत असल्याबद्दल प्रायोगास तो दोषी असल्याचे आढळून आल्यास पाच हजार रुपयांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या शास्तीस तो पात्र प्रसेल :

परंतु असे की, लोकसेवकास किंवा, यथास्थिति, सार्वजनिक प्राधिकरणास कोणतीही शास्ती लादण्यापूर्वी प्रापले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देण्यात येईल.

३४. (१) कलम ३३ अन्वये शास्तीबाबतचा अभिनिर्णय करण्याच्या प्रयोजनार्थ, राज्य आयोग, कोणतीही अभिनिर्णय शास्ती लादण्याच्या प्रयोजनार्थ, कोणत्याही संबंधित व्यक्तीला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, त्रिवित हीतीने चौकशी करण्यासाठी, अभिनिर्णय करणारा अधिकारी म्हणून आपल्या कोणत्याही सदस्याला प्राधिकृत करील.

(२) चौकशी करताना अभिनिर्णय करण्याच्या अधिकाऱ्यास, प्रकरणाच्या वस्तुस्थितीशी व परिस्थितीशी परिचित असलेल्या अभिनिर्णय करण्याच्या अधिकाऱ्याच्या मते चौकशीसाठी उपयुक्त असलेला किंवा चौकशीच्या त्रिवितवस्तूशी संबंधित असलेला कोणताही साक्षीपुरावा देण्यासाठी किंवा कोणताही दस्तऐवज सादर करण्यासाठी कोणत्याही व्यक्तीस समन्स बजावण्याचा आणि उपस्थित राहण्यास भाग पाडण्याचा अधिकार असेल, आणि अशी त्रैकशी करताना, जिल्हा तक्रार निवारण अधिकाऱ्याने शिफारस केलेले साहाय्य देण्यास व्यक्तीने वाजवी कारणाशिवाय कसूर केली असेल किंवा अशा शिफारशीकडे जाणूनबुजून दुर्लक्ष केले असेल अशी त्याची खात्री पटली तर, कलम ३३ च्या तरतुदीना अनुसरून, त्यास योग्य वाटेल अशी शास्ती त्या व्यक्तीवर त्यास लादता येईल.

३५. (१) केंद्र सरकारला अधिसूचनेद्वारे, त्याच्या द्वारे वापरण्यात येणारे अधिकार (नियम करण्याचे केंद्र सरकारकडून अधिकार खेरीज करून) अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करता येईल, अशा परिस्थितीत आणि अशा शर्ती व मर्यादांना अधीन व राज्य राहून, राज्य शासनाने किंवा केंद्र सरकारच्या किंवा राज्य शासनाच्या दुव्यम अधिकाऱ्याने देखील वापरावेत असा निदेश देता येईल.

(२) राज्य शासनास, अधिसूचनेद्वारे, त्याच्या द्वारे वापरण्यात येणारे अधिकार (नियम करण्याचे अधिकार रेखीज करून) अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करता येईल, अशा परिस्थितीत आणि अशा शर्ती व मर्यादांना अधीन राहून, त्याच्या दुव्यम अधिकाऱ्याने देखील वापरावेत असा निदेश देता येईल.

३६. या अधिनियमाच्या तरतुदी किंवा त्याखाली केलेल्या योजना, त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अधिनियम कोणत्याही कायद्यामध्ये, किंवा अशा कायद्याच्या आधारे लागू असलेल्या कोणत्याही संलेखामध्ये, त्याच्याशी अधिभावी असणे. त्रिसंगत असे काहीही अंतर्भूत असले तरी, लागू होतील.

३७. (१) जर केंद्र सरकारची, अनुसूची एक किंवा अनुसूची दोन किंवा अनुसूची तीन किंवा अनुसूची चारमध्ये सुधारणा करणे आवश्यक आहे किंवा तसे करणे इष्ट आहे अशी खात्री पटल्यास, केंद्र सरकारला अधिसूचनेद्वारे, अनुसूची एक किंवा अनुसूची दोन किंवा अनुसूची तीन किंवा अनुसूची चारमध्ये सुधारणा करता येईल आणि त्यानंतर, अनुसूची एक किंवा अनुसूची दोन किंवा अनुसूची तीन किंवा, यथास्थिति, अनुसूची चारमध्ये त्यानुसार सुधारणा करण्यात आली आहे असे मानण्यात येईल.

(२) पोटकलम (१) अन्वये काढलेल्या प्रत्येक अधिसूचनेची प्रत, ती काढण्यात आल्यानंतर होईल निदेश लवकर संसदेच्या प्रत्येक सभागृहांसमोर ठेवण्यात येईल.

३८. केंद्र सरकारला, या अधिनियमाच्या तरतुदीची प्रभावीपणे अंमलबजावणी करण्यासाठी त्यास आवश्यक वाटेल असे राज्य शासनाला वेळोवेळी निदेश देता येतील आणि राज्य शासने, अशा निदेशांचे पालन करतील.

निदेश देण्याचा
केंद्र सरकारचा
अधिकार.

केंद्र सरकारचा
नियम करण्याचा
अधिकार.

३९. (१) केंद्र सरकारला, राज्य शासनाशी विचारविनिमय करून आणि अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या तरतुदी अंमलात आणण्यासाठी नियम करता येतील.

(२) विशेषकरून आणि पूर्वगामी अधिकाराच्या सर्वसाधारणेस बाध न आणता, पुढील सर्व किंवा कोणत्याही बाबीकरिता असे नियम करता येतील :—

(क) गरोदर महिलांना आणि स्तन्यदा मातांना कलम ४ च्या खंड (ख) अन्वये प्रसूती लाभ देण्यासाठी खर्च विभागून देणारी योजना ;

(ख) कलम ७ अन्वये खर्च विभागून घेणे आणि कलमे ४, ५ व कलम ६ अन्वये हक्कांचा समावेश करणाऱ्या योजना ;

(ग) कलम ८ अन्वये हक्कदार व्यक्तींना अन्न सुरक्षा भत्याची रक्कम, वेळ व ती प्रदानाची रीत ;

(घ) कलम १२ च्या पोटकलम (२), खंड (ज) अन्वये अशा क्षेत्रात व रीतीने त्यांचे अन्नधान्याचे हक्क सुनिश्चित करण्याकरिता लक्ष्याधारित लाभार्थींसाठी रोख हस्तांतरण योजना, अन्न कूपन किंवा इतर योजना सुरु करणे ;

(ङ) कलम २२ च्या पोटकलम (४), खंड (घ) अन्वये राज्य शासनांना खर्च भागविण्यासाठी साहाय्य पुरविण्याचे निकष व रीत ;

(च) कलम २३ अन्वये अन्नधान्याच्या कमी पुरवठ्याच्याबाबतीत, राज्य शासनांना केंद्र सरकारकडून ज्ञा रीतीने निधी पुरविण्यात येतो ती रीत ;

(छ) विहित करावयाची किंवा करता येईल अशी अन्य कोणतीही बाब किंवा केंद्र सरकारकडून जिच्या संबंधात नियमाद्वारे तरतूद करावयाची आहे ती बाब ;

(३) या अधिनियमाअन्वये केंद्र सरकारकडून करण्यात आलेला प्रत्येक नियम, तो करण्यात आल्यानंतर होईल तितक्या लवकर, संसदेच्या प्रत्येक सभागृहासमोर एका सत्राने बनलेल्या अथवा दोन किंवा अधिक क्रमवर्ती सत्रे मिळून बनलेल्या अशा एकूण तीस दिवसांच्या कालावधीकरिता सत्रासीन असताना ठेवण्यात येईल, आणि पूर्वोक्त सत्राच्या किंवा क्रमवर्ती सत्रांच्या पाठोपाठचे सत्र संपण्यापूर्वी जर त्या नियमात कोणतेही फेरबदल करण्याबाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले अथवा तो नियम करण्यात येऊ नये याबाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले तर, त्यानंतर तो नियम अशा फेरबदल केलेल्या स्वरूपातच अंमलात येईल, किंवा, यथास्थिति, मुळीच अंमलात येणार नाही ; तथापि, अशा कोणत्याही फेरबदलामुळे किंवा शून्यीकरणामुळे, तत्पूर्वी त्या नियमाखाली करण्यात आलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या विधिग्राह्यतेस बाध येणार नाही.

राज्य शासनाचा
नियम करण्याचा
अधिकार.

४०. (१) राज्य शासनाला अधिसूचनेद्वारे आणि पूर्वप्रसिद्धीच्या शर्तीस अधीन राहून, या अधिनियमाच्या तरतुदी अंमलात आणण्यासाठी या अधिनियमाशी आणि केंद्र सरकारने केलेल्या नियमांशी सुसंगत असे नियम करता येतील.

(२) विशेषकरून, आणि पूर्वगामी अधिकाराच्या सर्वसाधारणेस बाध न आणता, पुढील सर्व किंवा कोणत्याही बाबीकरिता नियम करता येतील :—

(क) कलम १० च्या पोटकलम (१) अन्वये प्राथम्यक्रमित कुटुंबांची ओळख निश्चित करण्यासाठीची मार्गदर्शकतत्त्वे ;

(ख) कलम १४ अन्वये अंतर्गत तक्रार निवारण यंत्रणा ;

(ग) कलम १५ च्या पोटकलम (२) अन्वये जिल्हा तक्रार निवारण अधिकारी म्हणून नियुक्तीसाठी अहंता व त्याचे अधिकार ;

(घ) कलम १५ च्या पोटकलम (३) अन्वये जिल्हा तक्रार निवारण अधिकाऱ्याच्या नियुक्तीची पद्धत आणि अटी व शर्ती ;

(ङ) कलम १५ च्या पोटकलम (५) व (७) अन्वये जिल्हा तक्रार निवारण अधिकाऱ्याने तक्रारीची सुनावणी करण्याची आणि अपील सादर करण्याची रीत व मुदत ;

(च) कलम १६च्या पोटकलम (५) अन्वये राज्य आयोगाचा अध्यक्ष, इतर सदस्य व सदस्य-सचिव यांच्या नियुक्तीची पद्धत आणि अटी व शर्ती, आयोगाच्या बैठकांची कार्यपद्धती व त्याचे अधिकार ;

(छ) कलम १६ च्या पोटकलम (८) अन्वये राज्य आयोगाच्या कर्मचारीवर्गाच्या नियुक्तीची पद्धत, त्यांचे वेतन, भत्ते व सेवाशर्ती ;

(ज) ज्या रीतीने लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण पद्धतीशी संबंधित अभिलेख कलम २७ अन्वये सार्वजनिक क्षेत्रांमध्ये व लोकांना तपासणीसाठी खुला ठेवण्यात येईल ती रीत ;

(झ) कलम २८ अन्वये ज्या रीतीने रास्त भाव दुकाने, लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण प्रणाली आणि अन्य कल्याणकारी योजना यांच्या कार्यपद्धतीवरील सामाजिक लेख्याजोख्याचे आयोजन करण्यात येईल ती रीत ;

(ज) कलम २९ च्या पोटकलम (१) अन्वये दक्षता समित्यांची स्थापना ;

(ट) कलम ४३ अन्वये संस्थात्मक यंत्रणेच्या विनियोगाकरिता केंद्र सरकार किंवा राज्य शासन यांच्या योजना किंवा कार्यक्रम ;

(ठ) विहित करावयाची किंवा करता येईल अशी अन्य कोणतीही बाब किंवा राज्य शासनाकडून जिच्या संबंधात नियमाद्वारे तरतूद करावयाची आहे ती बाब ;

(३) या अधिनियमाअन्वये राज्य शासनाने केलेला प्रत्येक नियम, किंवा काढलेली अधिसूचना व केलेली मार्गदर्शकतत्त्वे तो केल्यानंतर किंवा ती काढण्यात आल्यानंतर होईल तितक्या लवकर, जेथे दोन सभागृहे मिळून बनलेले असेल तेथे अशा राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहासमोर किंवा जेथे एक सभागृह असेल तेथे त्या विधानमंडळाच्या त्या सभागृहासमोर ठेवण्यात येईल.

४१. या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकास अस्तित्वात असलेल्या योजना, मार्गदर्शकतत्त्वे, आदेश व अन्न मानक, तक्रार निवारण यंत्रणा, दक्षता समित्या, या अधिनियमाअन्वये किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांअन्वये ३-शा योजना, मार्गदर्शकतत्त्वे, आदेश व अन्न मानक, तक्रार निवारण यंत्रणा, दक्षता समित्या विनिर्दिष्ट किंवा अधिसूचित करण्यात येईपर्यंत, अंमलात व प्रवर्तनात असण्याचे चालू राहतील : योजना, मार्गदर्शक- नन्हे इत्यादीर्करिता संक्रमणकालीन तरतुदी.

परंतु असे की, उक्त योजना, मार्गदर्शकतत्त्वे, आदेश व अन्न मानक, तक्रार निवारण यंत्रणा यांअन्वये किंवा दक्षता समित्यांनी केलेली कोणतीही गोष्ट किंवा केलेली कोणतीही कार्यवाही ही, या अधिनियमाच्या तत्सम तऱ्टुदीअन्वये करण्यात आली आहे किंवा केलेली आहे असे मानण्यात येईल आणि जोपर्यंत या अधिनियमाअन्वये केलेल्या कोणत्याही गोष्टीने किंवा कार्यवाहीने ती अधिक्रमित होत नाही तोपर्यंत तदनुसार अंमलात असण्याचे चालू राहील.

४२. (१) या अधिनियमाच्या तरतुदी अंमलात आणताना कोणतीही अडचण उद्भवल्यास केंद्र सरकारला अडचणी दूर राजपत्रात प्रसिद्ध केलेल्या आदेशाद्वारे अडचणी दूर करण्यासाठी आवश्यक किंवा इष्ट वाटेल अशा या अधिनियमाच्या तऱ्टुदीशी विसंगत नसतील अशा तरतुदी, करता येतील :

परंतु असे की, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून दोन वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर, या कलमाअन्वये कोणताही आदेश काढण्यात येणार नाही.

(२) या कलमाअन्वये काढण्यात आलेला प्रत्येक आदेश, तो काढण्यात आल्यानंतर होईल तितक्या लत्रकर संसदेच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात येईल.

४३. कलम १५ व १६ अन्वये नियुक्त करावयाच्या किंवा नेमावयाच्या प्राधिकान्यांच्या सेवांचा, केंद्र अन्य प्रयोजनासाठी संकारच्या किंवा, यथास्थिति, राज्य शासनाने विहित केलेल्या, राज्य शासनांच्या इतर योजनांच्या किंवा कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीमध्ये विनियोग करता येईल.

४४. केंद्र सरकार किंवा, यथास्थिति, राज्य शासन या अधिनियमाअन्वये अशा हक्कदार व्यक्तीला, दैवी आपत्ती, करण्यात येणाऱ्या अन्नधान्याच्या किंवा भोजनाच्या नियमित पुरवठ्याला बाधा आणणाऱ्या युद्ध, पूर, दुष्काळ, आग, चक्रीबादळ किंवा भूकंप या बाबी खेरीज करून, या अधिनियमाअन्वये हक्कदार असलेली कोणतीही व्यक्ती माणीस दायी असेल :

**भारताचे राजपत्र, असाधारण
GAZETTE OF INDIA, EXTRAORDINARY**

[भाग बारा
[PART XII

परंतु असे की, केंद्र सरकारला, नियोजन आयोगाशी विचारविनिमय करून,—

अशा व्यक्तींना करण्यात येणाऱ्या अन्नधान्याच्या किंवा भोजनाच्या नियमित पुरवठ्याला बाधा आणणारी अशी कोणतीही परिस्थिती उद्भवली किंवा अस्तित्वात आली आहे किंवा नाही, असे घोषित करता येईल.

**निरसन व
व्यावृत्ती.**

४५. (१) राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अध्यादेश, २०१३ याद्वारे निरसित करण्यात येत आहे.

२०१३ चा
अध्या. ७.

(२) असे निरसन झाले असले तरी—

(क) केलेली कोणतीही गोष्ट, केलेली कोणतीही कार्यवाही, कोणत्याही पात्र कुटुंबांची केलेली कोणतीही निश्चिती ; किंवा

(ख) कोणताही हक्क, हक्कदारी, विशेषाधिकार, संपादित, उपार्जित केलेले किंवा पत्करलेले आबंधन किंवा दायित्व ; किंवा

(ग) तयार केलेली कोणतीही मार्गदर्शकतत्त्वे किंवा जारी केलेले निदेश ; किंवा

(घ) अशा हक्काच्या, हक्कदारीच्या, विशेषाधिकाराच्या, उपरोक्तप्रमाणे आबंधन किंवा दायित्व यांच्याबाबतीत, सुरु केलेले, आयोजित केलेले किंवा चालू असलेले कोणतेही अन्वेषण, चौकशी किंवा कोणतीही अन्य कायदेशीर कार्यवाही ; किंवा

(ङ) कोणत्याही अपराधाच्या संबंधात, लादण्यात आलेली कोणतीही शास्ती,

उक्त अध्यादेशानुसार या अधिनियमाच्या तत्सम तरतुदीन्यये केली आहे, घेतली आहे, बनवली आहे, संपादित केली आहे, उपार्जित केली आहे, पत्करलेली आहे, तयार केली आहे, जारी केली आहे, सुरु केली आहे, आयोजित केली आहे, चालू ठेवली आहे किंवा लादण्यात आली आहे असे मानण्यात येईल.

अनुसूची एक

[कलमे ३(१), २२(१), (३) व २४ (२), (३) पहा.]

लक्ष्याधारित सावजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत अर्थसाहाय्यित किंमती

कलम ३ अन्वये पात्र कुटुंबे, ३ रुपये प्रती किलो तांदूळ, २ रुपये प्रती किलो गहू व १ रुपया प्रती किलो जाडेभरडे धान्य, यापेक्षा अधिक नसलेल्या अर्थसाहाय्यित किंमतीमध्ये या अधिनियमाच्या प्रारंभापासून तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी, आणि त्यानंतर, केंद्र सरकारकडून बेळोवेळी निश्चित करण्यात येईल अशा—

- (एक) गहू व जाड्याभरड्या धान्याच्या किमान आधारभूत किंमतीपेक्षा ; आणि
(दोन) यथास्थिति, तांदळाच्या प्राप्त किमान आधारभूत किंमतीपेक्षा,
अधिक नसलेल्या अर्थसाहाय्यित किंमतीमध्ये अन्नधान्य मिळण्यासाठी हक्कदार असेल.

अनुसूची दोन

[कलमे ४(क), ५(१) व ६ पहा.]

पोषणविषयक मानके

पोषणविषयक मानके :

६ महिने ते ३ वर्षे वयोगटामधील, ३ वर्षे ते ६ वर्षे वयोगटामधील मुले व गरोदर महिला आणि स्तन्यदा माता यांना, “घरी नेण्याचा शिधा” किंवा एकात्मिक बालविकास सेवायोजनेनुसार पोषक गरम शिजवलेले भोजन पुरवून पूर्तता करणे आवश्यक असलेली पोषणविषयक मानके आणि मध्यान्ह भोजन योजनेअंतर्गत निम्न व उच्च प्राथमिक वर्गातील मुलांसाठीची पोषणविषयक मानके, पुढीलप्रमाणे आहेत :—

अनुक्र. (१)	प्रवर्ग (२)	भोजन प्रकार (३)	उप्रांक (४)	प्रथिने (५)
१.	मुले (६ महिने ते ३ वर्षे)	घरी नेण्याचा शिधा	५००	१२-१५
२.	मुले (३ ते ६ वर्षे)	सकाळचा नाश्ता व गरम शिजवलेले भोजन.	५००	१२-१५
३.	मुले (६ महिने ते ६ वर्षे) जी कुपोषित आहेत अशी	घरी नेण्याचा शिधा	८००	२०-२५
४.	निम्न प्राथमिक वर्ग	गरम शिजवलेले भोजन	४५०	१२
५.	उच्च प्राथमिक वर्ग	गरम शिजवलेले भोजन	७००	२०
६.	गरोदर महिला व स्तन्यदा माता	घरी नेण्याचा शिधा	६००	१८-२०

अनुसूची तीन

[कलम ३१ पहा]

अन्न सुरक्षा प्रगत करण्यासाठी तरतुदी

(१) शेतीचे पुनरुद्धरण—

(क) अल्पभूधारक व अत्यल्पभूधारक शेतकऱ्यांच्या हिताच्या रक्षणासाठी उपाययोजना करून कृषिविषयक सुधारणा करणे;

(ख) संशोधन व विकास, विस्तार सेवा, सूक्ष्म व लघू पाटबंधारे आणि उत्पादकता व उत्पादन वाढवण्यासाठी वीज यांसह कृषी क्षेत्रातील गुंतवणुकांमध्ये वाढ करणे;

(ग) कृषि उत्पादनांना मोबदला देणारी किंमत, कच्चा माल, पत, सिंचन, वीज, पीकविमा इत्यादी मागाने शेतकऱ्यांची आजीविका सुरक्षित करण्याची सुनिश्चिती करणे;

(घ) अन्नधान्य उत्पादनातील जमिनीच्या व पाण्याच्या विनाआशवासित अपवहनास प्रतिबंध करणे;

(२) प्रापण, साठवण व ने-आण संबंधी हस्तक्षेप—

(क) जाड्याभरड्या धान्याच्या प्रापणासह विकेंद्रीकृत प्रापणाला प्रोत्साहन देणे;

(ख) प्रापणविषयक कामांमध्ये भौगोलिक विविधता आणणे;

(ग) पर्याप्त विकेंद्रीकरण केलेल्या आधुनिक व वैज्ञानिक साठवणुकीमध्ये वाढ करणे;

(घ) अन्नधान्याची ने-आण करण्यास अग्रक्रम देणे आणि शिल्लक साठ्यातून ग्राहक क्षेत्रापर्यंत अन्नधान्याची वाहतूक सुकर करण्यासाठी रेल्वेमार्गाच्या क्षमतेत वाढ करणे यासह या प्रयोजनासाठी पुरेशा प्रमाणात रॅक्स पुरविणे.

(३) इतर गोष्टी : उपलब्ध करणे—

(क) सुरक्षित व पुरेसे पिण्याचे पाणी व स्वच्छता;

(ख) आरोग्यविषयक देखभाल;

(ग) पौगंडावस्थेतील मुलींना पोषणविषयक, आरोग्य व शिक्षण साहाय्य;

(घ) ज्येष्ठ नागरिक, विकलांग व्यक्ती व एकल महिलांना पुरेसे निवृत्तिवेतन.

अनुसूची चार

[कलम ३(१) पहा]

अन्नधान्याचे राज्यनिहाय वाटप

अनुक्रमांक (१)	राज्याचे नाव (२)	प्रमाण (लाख टनात) (३)
१.	आंध्र प्रदेश	३२.१०
२.	अस्सीचल प्रदेश	०.८९
३.	आसाम	१६.९५
४.	बिहार	५५.२७
५.	छत्तीसगढ	१३.९१
६.	दिल्ली	५.७३
७.	गोवा	०.५९
८.	गुजरात	२३.९५
९.	हरयाणा	७.९५
१०.	हिमाचल प्रदेश	५.०८
११.	जम्मू व काश्मीर	७.५१
१२.	झारखण्ड	१६.९६
१३.	कर्नाटक	२५.५६
१४.	केरळ	१४.२५
१५.	मध्य प्रदेश	३४.६८
१६.	महाराष्ट्र	४५.०२
१७.	मणिपूर	१.५१
१८.	मेघालय	१.७६
१९.	मिझोरम	०.६६
२०.	नागालॅण्ड	१.३८
२१.	ओडिशा	२१.०९
२२.	पंजाब	८.७०
२३.	राजस्थान	२७.९२
२४.	सिक्किम	०.४४
२५.	तामीळनाडू	३६.७८
२६.	त्रिपूरा	२.७१
२७.	उत्तर प्रदेश	९६.१५
२८.	उत्तराखण्ड	५.०३
२९.	पश्चिम बंगाल	३८.४९
३०.	अंदमान व निकोबार बेट	०.१६
३१.	चंदीगढ	०.३१
३२.	दादरा व नगर हवेली	०.१५
३३.	दमण व दीव	०.०७
३४.	लक्षद्वीप	०.०५
३५.	पुडुचेरी	०.५०